

Ο Σχεδιασμός της Πολιτιστικής Κληρονομιάς με Όρους Βιωσιμότητας. Οι Επιπτώσεις του στην Τουριστική Εικόνα και την Ανάπτυξη του Αστικού Χώρου, μέσα από την εμπειρία της Κέρκυρας.¹

ΣΟΦΙΑ ΑΥΓΕΡΙΝΟΥ- ΚΟΛΩΝΙΑ

Καθηγήτρια Τομέα Πολεοδομίας Χωροταξίας Σχολής Αρχιτεκτόνων
Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥΦΕΓΓΟΠΟΥΛΟΥ

Μηχανικός Χωροταξίας Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης,
Υπ. Διδάκτορας Σχολής Αρχιτεκτόνων Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου

Περίληψη

Από τα πρώτα βασικά κείμενα αρχών για τον σχεδιασμό των πόλεων όπως είναι η Χάρτα της Αθήνας (1933) μέχρι και την πρώτη επίσημη έκθεση για τον ευρωπαϊκό τουρισμό μετά την ισχύ της Συνθήκης της Λισαβόνας (2010), η πολιτιστική κληρονομιά, υλική και άυλη, αναγνωρίζεται και ενισχύεται ως συστατικό μέρος της ταυτότητας ενός τόπου.

Είναι ανατρίηχο το γεγονός ότι το ενδιαφέρον για το ζήτημα της σύνδεσης πολιτισμού και βιωσιμότητας βγαίνει συνεχώς αυξανόμενο τα τελευταία χρόνια. Επισημαίνεται ότι με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ ήδη από το 1992 τα θέματα του περιβάλλοντος εισχωρούν ως κεντρική στόχευση της Ένωσης στην άσκηση οιασδήποτε πολιτικής. Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η καινοτομία αυτή της Συνθήκης ήταν απόδειξη της συνειδητοποίησης της ανάγκης για επίτευξη συνοχής και συνάφειας των ενεργειών σε τρεις τομείς που συνδέονται μεταξύ τους: τουρισμός – κατανάλωση – φυσική και πολιτιστική κληρονομιά. Ωστόσο, αν και οι πολιτικές σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο επιτείνουν την βιώσιμη ανάπτυξη του τουρισμού που βασίζεται στην πολιτιστική κληρονομιά, ο σχεδιασμός και ακόμα περισσότερο η εφαρμογή του κρίνεται ανεπαρκής.

Στο παραπάνω πλαίσιο, επιλέγεται να διερευνηθεί η έννοια της τουριστικής εικόνας, όταν αυτή διαμορφώνεται στη βάση ενός κυρίαρχα αναγνωρισμένου χαρακτηριστικού όπως είναι ο πολιτισμός, ως βασικός παράγοντας στη διάρθρωση της τουριστικής ανάπτυξης στο χώρο. Αφενός, γιατί η τουριστική εικόνα διαμορφώνεται από το τουριστικό προϊόν ενός τόπου και περιλαμβάνει πέρα από την πρωτογενή τουριστική προσφορά, τις τουριστικές εγκαταστάσεις, εξοπλισμούς, υποδομές μεταφορών και πληροφόρησης κ.λπ., αφετέρου γιατί η εικόνα επικαλείται το τουριστικό τοπίο, το οποίο βασίζεται στο χώρο.

Στη βάση των ανωτέρω, η εργασία αυτή φιλοδοξεί να διερευνηθεί τις δυνατότητες και τους περιορισμούς που προκύπτουν μέσα από τον σχεδιασμό της πολιτιστικής κληρονομιάς ως στοιχείο της πόλης και ως τουριστικό προϊόν, σύμφωνα με τις βασικές αρχές που συνθέτουν την έννοια της βιωσιμότητας. Ως μελέτη περίπτωσης επιλέγεται η παλιά η πόλη της Κέρκυρας. Η μεθοδολογική προσέγγιση ακολουθεί τα εξής βήματα: I) Στόχος του πρώτου μέρους είναι να αποδοθεί η έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς ως πόρος τουριστικής έλξης που συνθέτει ή συνιστά ένα αστικό περιβάλλον. II) Στη συνέχεια, επιχειρείται να απαντηθούν τα ερευνητικά ερωτήματα ως προς τη σχέση πολιτισμού και τουριστικής εικόνας μέσα από την σύντομη επισκόπηση της πολιτικής για τον τουρισμό και τον σχεδιασμό της ιστορικής πόλης. III) Στο τρίτο μέρος, επιδιώκεται να συνδεθεί η πολιτιστική κληρονομιά με ένα ενδιαφέρον παράδειγμα σχεδιασμού της, μέσα από την παρουσίαση του διαχειριστικού σχεδίου της παλιάς πόλης της Κέρκυρας. IV) Τέλος, η σύνθεση των συμπερασμάτων θα οδηγήσει στους κρίσιμους παράγοντες του σχεδιασμού της πολιτιστικής κληρονομιάς που συμβάλλουν στη διαμόρφωση της εικόνας της πόλης και στη βιώσιμη ανάπτυξη του αστικού χώρου.

Λέξεις Κλειδιά: πολιτιστική κληρονομιά, τουριστική εικόνα, βιωσιμότητα, παλιά πόλη Κέρκυρας

1. Εισαγωγή: από τις θεωρητικές αναζητήσεις στη θεσμική κατοχύρωση

Από τα πρώτα βασικά κείμενα αρχών για τον σχεδιασμό των πόλεων όπως είναι η χάρτα της Αθήνας (1933) μέχρι και την πρώτη επίσημη έκθεση για τον ευρωπαϊκό τουρισμό μετά την ισχύ της συνθήκης της Λισαβόνας (2010), η πολιτιστική κληρονομιά, υλική και άυλη, αναγνωρίζεται και ενισχύεται ως συστατικό μέρος της ταυτότητας ενός τόπου.

Η αστική κληρονομιά, ειδικότερα, αποτέλεσε ένα από τα θέματα των προβληματισμών που αναπτύχθηκαν κατά τη διάρκεια του 4^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου Μοντέρνας Αρχιτεκτονικής (IV CIAM) που έγινε το 1933 στην Αθήνα με θέμα «Η Οργανική Πόλις». Τα πορίσματα του 4^{ου} CIAM –ευρέως γνωστά ως «Χάρτα της Αθήνας»-, συνιστούν έναν βασικό σταθμό στην επιστημονική οκέψη για την προστασία της κληρονομιάς, καθώς αναδεικνύουν ως πολιτιστικά αγαθά τα πολιτιστικά

¹ Το άρθρο αποτελεί μέρος της διδακτορικής έρευνας της Α. Τουφεγγοπούλου με τίτλο «Εναλλακτικές μορφές τουρισμού και αναδυόμενοι τουριστικοί προορισμοί. Ο ρόλος του σχεδιασμού στη χωρική τους διάρθρωση και οι προϋποθέσεις ανάπτυξής τους». Η παρούσα έρευνα έχει συγχρηματοδοτηθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο - ΕΚΤ) και από εθνικούς πόρους μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου Αναφοράς (ΕΣΠΑ) - Ερευνητικό Χρηματοδοτούμενο Έργο: Ηράκλειτος II. Επένδυση στην κοινωνία της γνώσης μέσω του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου.

στοιχεία του ευρύτερου αστικού περιβάλλοντος και με την έννοια αυτή τα εντάσσουν σε ένα πλαίσιο πολεοδομικού σχεδιασμού αναπτυξιακής προοπτικής.

Επίσης, η Διεθνής Χάρτα για τη Συντήρηση Μνημείων και Τοποθεσιών, που παρέμεινε γνωστή ως «Χάρτα της Βενετίας» το 1964, διεύρυνε την έννοια του μνημείου αναγνωρίζοντας ότι «η έννοια ενός ιστορικού μνημείου δεν καλύπτει μόνο το μεμονωμένο αρχιτεκτονικό έργο αλλά και την αστική ή την αγροτική τοποθεσία που μαρτυρεί ένα ιδιαίτερο πολιτισμό μια ενδεικτική εξέλιξη ή ένα ιστορικό γεγονός».

Τα επόμενα χρόνια, η θέση πως ο πολιτισμός αποτελεί προωθητική δύναμη για την αναπτυξιακή διαδικασία ισχυροποιήθηκε μέσα από θεσμικά κείμενα σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο (Διεθνής Σύμβαση για την Προστασία της Παγκόσμιας Κληρονομιάς, Σύμβαση της Γρανάδας για την Προστασία της Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς της Ευρώπης κ.λπ.). Μάλιστα, στην πρώτη Συνθήκη που θεμελιώνει την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ), στη Συνθήκη του Μάαστριχτ (1992), προσδιορίζονται επακριβώς στόχοι και μέτρα εφαρμογής για τον τομέα του πολιτισμού, επιτρέποντας ουσιαστικά στην ΕΕ, που είναι ιστορικά προσανατολισμένη προς την οικονομία και το εμπόριο, να προβεί σε πολιτιστικές ενέργειες για τη διαφύλαξη, τη διάδοση και την ανάπτυξη του πολιτισμού στην Ευρώπη. Πιο συγκεκριμένα, στο άρθρο 128 αναφέρεται πως «η Κοινότητα συμβάλλει στην ανάπτυξη των πολιτισμών των κρατών μελών και σέβεται την εθνική και περιφερειακή πολυμορφία τους, ενώ ταυτόχρονα προβάλλει την κοινή πολιτιστική κληρονομιά». Επίσης, με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ τα θέματα του περιβάλλοντος εισχωρούν ως κεντρική στόχευση της Ένωσης στην άσκηση οιασδήποτε πολιτικής.

Μέσα, λοιπόν, από τις πολιτικές της ΕΕ συμπληρώνεται και ενισχύεται η έννοια της βιωσιμότητας ενώ σταδιακά ενσωματώνεται και στην ανάπτυξη και τον σχεδιασμό του αστικού περιβάλλοντος καθώς τίθεται ως βασικός στόχος η ανάδειξη της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς και η διατήρηση των ιστορικών κέντρων των πόλεων. Η νέα Χάρτα της Αθήνας (2003) αναγνωρίζει την αειφόρο ανάπτυξη των πόλεων ως βασικό στόχο του στρατηγικού χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού ενώ θεωρεί ότι η αειφόρος αστική ανάπτυξη υπηρετείται από την πρόταση για μια συνεκτική πόλη της οποίας βασικές προϋποθέσεις είναι μεταξύ άλλων:

- Η διατήρηση του πολιτιστικού πλούτου και της διαφορετικότητας, που προκύπτουν από τη μακρά της ιστορία.
- Η δικτύωση μέσα από πολλαπλές διασυνδέσεις και ροές.
- Η διατήρηση μιας δημιουργικής και αποδοτικής παραγωγικής βάσης.
- Η αποφασιστική διασφάλιση μιας καλής ποιότητας ζωής για τους κατοίκους και γενικότερα τους χρήστες της.

2. Πολιτιστική κληρονομιά: ένα ισχυρό κίνητρο τουριστικής έλξης των πόλεων

Σήμερα οι πόλεις αποτελούν αντικείμενο ενδιαφέροντος για τους επισκέπτες τους κυρίως χάριν της πολιτιστικής κληρονομιάς τους. Ορισμένες μάλιστα συμπεριλαμβάνονται μεταξύ των δημοφιλέστερων τουριστικών προορισμών στον κόσμο (Παρίσι, Βενετία, Λονδίνο κ.λπ.). Οι βασικότεροι από τους παράγοντες που έχουν καταγραφεί σε επίπεδο ΕΕ ότι ευνοούν την αύξηση της τουριστικής ζήτησης για τον τουρισμό που κατευθύνεται στις πόλεις είναι:

- Το ενισχυόμενο ενδιαφέρον για την πολιτιστική κληρονομιά. Το ενδιαφέρον αυτό, κατευθύνεται συνήθως προς τα ιστορικά κέντρα των πόλεων, στα μουσεία, μνημεία κ.λπ..
- Τα ταξίδια μικρής διάρκειας αντιπροσωπεύουν μια δυναμική κατηγορία από ποσοτική και ποιοτική άποψη. Οι προτιμώμενοι συνήθως προορισμοί για τα ταξίδια μικρής διάρκειας είναι οι πόλεις.
- Τα μεγάλα γεγονότα (mega events) καθώς επιτυγχάνουν αναγνώριση της πόλης που φιλοξενεί το γεγονός. Πρόκειται για μεγάλης κλίμακας, υψηλού προφίλ και περιορισμένης διάρκειας διοργανώσεις (σημαντικές εκθέσεις, διεθνή συνέδρια και πολιτιστικά φεστιβάλ), με μεγαλύτερη όλων τους Ολυμπιακούς Αγώνες.
- Ενέργειες της ΕΕ για τη διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος της, τη χωρική και χρονική διεύρυνση της τουριστικής δραστηριότητας.

Σύμφωνα, μάλιστα, με την πρόσφατη έρευνα του Ευρωβαρόμετρου (2011) το μεγαλύτερο ποσοστό των ευρωπαίων πολιτών (32%) απάντησε πως η συνολική ελκυστικότητα που ασκεί το περιβάλλον του προορισμού είναι ο παράγοντας «κλειδί» στην επιλογή του τουριστικού προορισμού, παραπέμποντας ουσιαστικά στην έννοια της τουριστικής εικόνας, η οποία εμπεριέχει το σύνολο της τουριστικής προσφοράς ενός τόπου. Ακολουθεί, η πολιτιστική κληρονομιά ως ο δεύτερος βασικός παράγοντας στην επιλογή του προορισμού (27% των ευρωπαίων πολιτών).

Επιπρόσθετα, αξίζει να γίνει αναφορά σε μια ενδιαφέρουσα κατάταξη των πόλεων της Ευρώπης, η οποία έχει προταθεί από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή Τουρισμού και τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού (2005), βάσει του μεγέθους των πόλεων και του κυρίαρχου πολιτιστικού κινήτρου έλξης αυτών. Σύμφωνα με αυτήν την έρευνα, το προσφερόμενο τουριστικό προϊόν των πόλεων μπορεί να βασιστεί στα εξής στοιχεία:

- Κληρονομιά: το κυρίαρχο πολιτιστικό προϊόν είναι η πολιτιστική κληρονομιά του προορισμού (αρχαιολογικοί χώροι, μνημεία κ.λπ.).
- Τέχνες: το κυρίαρχο πολιτιστικό προϊόν είναι οι σύγχρονες παραστατικές και εικαστικές τέχνες.
- Πολιτιστικές Βιομηχανίες: το κυρίαρχο πολιτιστικό προϊόν είναι οι πολιτιστικές βιομηχανίες (design, μόδα, κινηματογράφος, διαφήμιση κ.λπ.).

Για παράδειγμα, η Αθήνα αν και διαθέτει σπουδαία παγκόσμια ακτινοβολίας πολιτιστική κληρονομιά στην σχετική κατάταξη εμφανίζεται να καταλαμβάνει χαμηλή θέση, συγκριτικά με τις πόλεις αντίστοιχου πληθυσμιακού μεγέθους, καθώς δεν διαθέτει ανταγωνιστικά τουριστικά προϊόντα σχετικά με τις τέχνες και τις πολιτιστικές βιομηχανίες.

Αντίστοιχα συμπεράσματα προκύπτουν μέσα από την έκθεση του Παγκόσμιου Οικονομικού Φόρουμ (2011) «The Travel & Tourism Competitiveness Report 2011» η οποία αξιολογεί το πολιτιστικό κεφάλαιο κάθε χώρας στη βάση τεσσάρων κριτηρίων: 1) του αριθμού των Μνημείων Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς, 2) τη χωρητικότητα των αθλητικών σταδίων, 3) του αριθμού των διεθνών εκθέσεων και γεγονότων που πραγματοποιούνται στη χώρα ετησίως και 4) τις εξαγωγές προϊόντων των δημιουργικών βιομηχανιών ως μερίδιο του παγκόσμιου συνόλου σε τέτοιες εξαγωγές. Η Ελλάδα αν και καταλαμβάνει τη 12^η θέση παγκοσμίως στην αξιολόγηση σχετικά με τα Μνημεία Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς, βρίσκεται μόλις στη 42^η θέση στην σχετική με τις πολιτιστικές βιομηχανίες αξιολόγηση. Αποδεικνύοντας, για ακόμη μια φορά, την κρίσιμότητα της πολιτιστικής κληρονομιάς για την τουριστική ανάπτυξη της χώρας και ειδικότερα των αστικών περιοχών της.

3. Η τουριστική εικόνα ως μέσο νέων στρατηγικών για την τουριστική αστική ανάπτυξη

Η εικόνα μιας πόλης άλλοτε είναι ένας συνδυασμός πολλών χαρακτήρων, όπως ο πολιτιστικός-ιστορικός εν προκειμένω, και άλλοτε διαμορφώνεται στη βάση ενός κυρίαρχου-ιδιαιτέρου χαρακτηριστικού της, το οποίο θα μπορούσε να αναφέρεται και ως «ταυτότητα της πόλης» (Μεταξάς, 2002). Αντίστοιχα, η εικόνα ενός τόπου παραπέμπει στο σύνολο των παραστάσεων που έχουμε αποτιπώσει στο μυαλό μας για τον τόπο αυτό, παραστάσεις μορφών όπως είναι ο δομημένος χώρος και εν γένει τα υλικά στοιχεία που τον συνιστούν αλλά και παραστάσεις γεγονότων και αισθημάτων που αναδύονται όταν αναφερόμαστε σε αυτόν τον τόπο.

Η τουριστική εικόνα, ειδικότερα, διαμορφώνεται από το τουριστικό προϊόν ενός τόπου και περιλαμβάνει πέρα από την πρωτογενή τουριστική προσφορά, τις τουριστικές εγκαταστάσεις, εξοπλισμούς, υποδομές μεταφορών και πληροφόρησης κ.λπ.. Επίσης, η εικόνα πολλές φορές επικαλείται το τουριστικό τοπίο, το οποίο βασίζεται στο χώρο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η τουριστική εικόνα της Ελλάδας ως τουριστικός προορισμός. Η νοητή τουριστική εικόνα της χώρας που προσφέρει άφθονο «ήλιο, άμμο και θάλασσα» (τρία S) θεωρείται από τους περισσότερους μελετητές του φαινομένου καθοριστικός παράγοντας της περιορισμένης τουριστικής ζήτησης των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού και επακόλουθα της ανάπτυξης νέων τουριστικών τόπων μακριά από τις ακτές.

Έχει όμως σημασία να αποσαφηνιστεί και η διαφορά μεταξύ φυσικής και τουριστικής εικόνας ή τουλάχιστον φαίνεται αναγκαίο να προσδιοριστούν τα χαρακτηριστικά και τα όρια τους. Η φυσική τοποθεσία είναι μια χωρική οντότητα που αποτελείται από διάφορα στοιχεία π.χ. το ανάγλυφο, τη φύση, τα ρέοντα ύδατα κ.λπ. Η αξιολόγησή αυτών των στοιχείων αποτελεί την πρώτη πράξη για την τουριστική αξιολόγηση μιας τοποθεσίας (Lozato- Giotard, 1996).

Παρά το ποσοστό υποκειμενικότητας στη διαμόρφωση μιας τουριστικής εικόνας μπορούμε να σημειώσουμε ορισμένα είδη αστικών πολιτιστικών τοποθεσιών, τις δυναμικές μορφές τουρισμού που μπορούν να αναπτυχθούν σε αυτές και την κυρίαρχη τουριστική εικόνα ως εξής.

Πίνακας 1: Αστικές πολιτιστικές τοποθεσίες και τουριστικές εικόνες

	παραδείγματα πόλεων	μορφές τουρισμού	τουριστική εικόνα
ιστορικές πρωτεύουσες	Λονδίνο, Παρίσι, Βερολίνο	πολιτιστικός, εκπαιδευτικός, επαγγελματικός, αναψυχής, μεγάλων διοργανώσεων	σύνθεση πολλών χαρακτηριστικών, ποικιλία κινήτρων για το ταξίδι, τουρισμός καθόλη τη διάρκεια του έτους
πόλεις της κληρονομιάς και της τέχνης	Φλωρεντία, Βαρκελώνη, Πόρτο	πολιτιστικός, εκπαιδευτικός, επαγγελματικός, αναψυχής, μεγάλων διοργανώσεων	κυρίαρχο- ιδιαίτερο χαρακτηριστικό, ειδικό κίνητρο για το ταξίδι, τουρισμός καθόλη τη διάρκεια του έτους

Πηγή: Ίδια επεξεργασία

Ορισμένες πόλεις εμφανίζουν μία δυσάρεστη εικόνα, που οφείλεται στο χαρακτηριστικό τους ιστορικό και κοινωνικοοικονομικό τους παρελθόν και στις εκάστοτε διαδικασίες αστικοποίησης. Γειτονιές σε εγκατάλειψη και παρακμή, ανάμιξη χρήσεων, εργοστάσια, αποθήκες, εγκαταστάσεις μεταφορών και αστικών υποδομών συνθέτουν αστικά τοπία, που παρά το ενδιαφέρον τους δεν είναι πάντα ευχάριστα για τον επισκέπτη. Συνεπώς, η συγκρότηση μιας νέας εικόνας του αστικού χώρου αποτελεί προαπαιτούμενο της ελκυστικότητας της πόλης και επομένως αναγκαία προϋπόθεση για την οποιαδήποτε τουριστική επένδυση στο χώρο της.

Εκτός από τα επιτυχημένα παραδείγματα των μικρομεσαίων γαλλικών και βρετανικών πόλεων η πρόταση αυτή υιοθετείται επίσης με επιτυχία από ιστορικές (Βαρκελώνη, Γένοβα) αλλά και παραδοσιακές βιομηχανικές πόλεις της δυτικής Ευρώπης (Μάντσεστερ, Γλασκώβη, Λίβερπουλ, Μπιλμπάο, Λυών). Ειδικά στις τελευταίες όπου οι παραδοσιακές οικονομικές δραστηριότητες έχουν παρακμάσει, οι τοπικοί φορείς επενδύουν στον τουρισμό, επειδή θεωρούν τη δραστηριότητα ως μέσον για την αναζωογόνηση, την ανάπλαση, τη βελτίωση της εικόνας των πόλεων, αλλά και ως ευκαιρία για τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας (Αυγερινού-Κολώνια, 2000α). Η τουριστική αξιοποίηση της εικόνας της πόλης προϋποθέτει τη θεώρησή της ως προϊόν και έχει ως κεντρικό στόχο την πώληση ή/και την προβολή ορισμένων στοιχείων της (Δέφνερ, 1999/2004). Ορισμένες πόλεις, που εφάρμοσαν τη στρατηγική του αστικού-πολιτιστικού τουρισμού υιοθέτησαν χαρακτηριστικά συνθήματα-σλόγκαν που σηματοδοτούν αυτή την επιλογή και χαρακτηρίζουν τη διαφημιστική τους καμπάνια. Χαρακτηριστικά είναι τα συνθήματα που υιοθέτησαν το Άμστερνταμ «I amsterdam», η γαλλική πόλη Άρλ «Arles, les couleurs de la Camargue» κ.ά..

Είναι γεγονός ότι στις περισσότερες περιπτώσεις η «τουριστικοποίηση» μιας πόλης αποτελεί την αφετηρία για τη δημιουργία ενός νέου αστικού τοπίου, που συντίθεται συνήθως από στοιχεία ξένα προς το παρελθόν της. Δεν αποκλείεται επίσης η αντίστροφη διαδικασία. Δηλαδή νέα στοιχεία, εξωραϊσμοί και αναπλάσεις να ενισχύουν μία «τουριστικοποίηση» της πόλης. Πολεοδόμοι, κοινωνιολόγοι, ειδικοί του τουρισμού θεωρούν ότι για τη συγκρότηση μιας αποτελεσματικής στρατηγικής και οργάνωσης της πόλης για την υποδοχή του τουρισμού θα πρέπει ο αστικός χώρος να μετατραπεί σε πόλη-τοπίο (Chazaut, 1994). Είναι όμως αναγκαίο για το σκοπό αυτό να αποφευχθούν οι ακραίες καταστάσεις. Το αστικό περιβάλλον δεν θα πρέπει να «απλοποιηθεί» άκριτα με εκκαθαρίσεις υποβαθμισμένων ενοτήτων, που δεν έχουν μελετηθεί, ούτε να τυποποιηθούν οι παρεμβάσεις στα επίπεδα των όψεων (façadisme) συνεργώντας σε μια επιφανειακή «μουσειοποίηση» της πόλης. Μία άλλη ακραία περίπτωση είναι η δημιουργία της πόλης-βιτρίνα, η ακριβέστερα του κέντρου-βιτρίνα, όπου οργανωμένοι υπαίθριοι χώροι, αθλητικές εγκαταστάσεις, συνεδριακά πολιτιστικά κέντρα κ.λπ., αντικαθιστούν ιστορικές χρήσεις, όπως ιστορικές παρακμασμένες συνοικίες, εργοστάσια, αποθήκες, μεταφορές, άλλες βαριές υποδομές.

Στο πλαίσιο των ριζοσπαστικών μεταβολών, που γνωρίζει η σύγχρονη πόλη και ανακλώνται στην εικόνα της, ο τουρισμός αναλαμβάνει ένα σημαντικό ρόλο, ο οποίος όμως δεν είναι σε όλες τις περιπτώσεις αντιληπτός. Η πιο σημαντική δυσκολία είναι να εκτιμήσει κανείς τις αλληλεπιδράσεις, που αναπτύσσονται με τις μεγάλες αστικές παρεμβάσεις και αναπλάσεις, όπως είναι η ανάκτηση των ιστορικών κέντρων, η ανάδειξη της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, οι περιστασιακές παρεμβάσεις, οι οργανωμένες πολεοδομικές επεκτάσεις κ.λπ. Είναι εξίσου δύσκολο να σταθμίσει κανείς ποιος μηχανισμός συμβάλλει περισσότερο στην υλοποίηση των προαναφερόμενων παρεμβάσεων: η απάντηση στα δικαιώματα ποιότητας ζωής και αναψυχής των κατοίκων ή η έλξη εξωτερικών επισκεπτών; (Αυγερινού-Κολώνια, 2000β)

4. Η ενίσχυση του πολιτιστικού τουρισμού και της τουριστικής εικόνας μέσα από τη νέα πολιτική της ΕΕ για τον τουρισμό²

Η ολοένα αυξανόμενη απαίτηση των τουριστών για εξατομίκευση των τουριστικών προϊόντων οδήγησε στην αύξηση της ζήτησης για ορισμένες ειδικές μορφές τουρισμού. Μεταξύ των μορφών τουρισμού που, σύμφωνα με τις ανακοινώσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, διαχρονικά παρουσιάζουν σημαντική άνοδο στη ζήτηση από το 1995 και την «Πράσινη Βίβλο για τον τουρισμό» μέχρι το πρόσφατο κείμενο πολιτικής «Η Ευρώπη, ο πρώτος τουριστικός προορισμός στον κόσμο - ένα νέο πλαίσιο πολιτικής για τον ευρωπαϊκό τουρισμό» είναι ο πολιτιστικός τουρισμός.

Υπάρχει ένας μεγάλος αριθμός ορισμών που έχουν διατυπωθεί από διαφορετικούς οργανισμούς (WTO, ICOMOS, Department of Culture and the Arts Government of Western Australia κ.ά.), φορείς και ερευνητές για τον πολιτιστικό τουρισμό. Οι περισσότερο διαδεδομένοι από αυτούς συγκλίνουν στο ότι «ο πολιτιστικός τουρισμός αναφέρεται σε τουριστικά ταξίδια τα οποία έχουν ως κυρίαρχα κίνητρα διαφορετικές δραστηριότητες και εμπειρίες σχετικές με τον πολιτισμό, όπως συμμετοχή σε φεστιβάλ και πολιτιστικές εκδηλώσεις, γνωριμία με την ιστορία και την παράδοση τόπων και χωρών, επίσκεψη σε περιοχές με παραδοσιακά δομημένο περιβάλλον, επίσκεψη σε πολιτιστικά μνημεία και μουσεία, γνωριμία με τα τοπικά ήθη και έθιμα καθώς και την τοπική γαστρονομία» (Κοκκώσης κ.ά., 2011).

Στη νέα πολιτική της ΕΕ για τον τουρισμό μετά την επικύρωση της Συνθήκης της Λισαβόνας, βάσει της οποίας ο τουρισμός κατέστη ειδική αρμοδιότητα της ΕΕ, υπογραμμίζεται πως η τουριστική βιομηχανία της Ευρώπης αντιμετωπίζει ολοένα και μεγαλύτερο ανταγωνισμό, δεδομένου ότι οι αναδυόμενοι προορισμοί προσελκύουν όλο και μεγαλύτερο αριθμό τουριστών. Για να ανταπεξέλθει στον ανταγωνισμό αυτό, η Ευρώπη πρέπει να προτείνει βιώσιμη και ποιοτική τουριστική προσφορά αναδεικνύοντας τα συγκριτικά της πλεονεκτήματα, τα οποία επικεντρώνει στην ποικιλία των τοπίων της και τον εξαιρετικό πολιτιστικό της πλούτο καθώς 318 από τους 753 χώρους του καταλόγου της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO βρίσκονται στα 27 κράτη-μέλη της ΕΕ.

Οι στόχοι που θέτει η Ευρωπαϊκή Ένωση για τον τομέα του τουρισμού, και όλα τα κράτη μέλη συνηγορούν σε αυτούς, είναι ο τουριστικός τομέας να είναι ανταγωνιστικός, βιώσιμος, σύγχρονος και κοινωνικά υπεύθυνος. Για την επίτευξη αυτών των στόχων, οι δράσεις υπέρ του τουρισμού επικεντρώνονται σε τέσσερις άξονες, οι οποίοι στο παρόν άρθρο

² Βασική πηγή πληροφοριών είναι η Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με τίτλο «Η Ευρώπη, ο πρώτος τουριστικός προορισμός στον κόσμο - ένα νέο πλαίσιο πολιτικής για τον ευρωπαϊκό τουρισμό» (COM (2010) 352 τελικό).

αντιμετωπίζονται με έμφαση στις κατευθύνσεις που δίνουν για την ενίσχυση του πολιτιστικού τουρισμού και της τουριστικής εικόνας εν γένει.

1. ενθάρρυνση της ανταγωνιστικότητας του τουριστικού τομέα στην Ευρώπη

Στο πλαίσιο του άξονα αυτού προωθείται η διαφοροποίηση της προσφοράς τουριστικών υπηρεσιών μέσω της αξιοποίησης θεματικών τουριστικών προϊόντων σε ευρωπαϊκή κλίμακα, συμπεριλαμβανομένου το σύνολο του πολιτιστικού πλούτου σε όλη την ποικιλομορφία του: πολιτιστική κληρονομιά (συμπεριλαμβανομένων των πολιτιστικών διαδρομών), σύγχρονη πολιτιστική κληρονομιά, μορφές τουρισμού που βασίζονται στον πολιτισμό όπως εκπαιδευτικός τουρισμός, ιστορικός, θρησκευτικός τουρισμός, ή ακόμη ο τουρισμός που αξιοποιεί τη θαλάσσια και υποβρύχια πολιτιστική κληρονομιά, καθώς και τη βιομηχανική κληρονομιά κ.λπ. Για τον σκοπό αυτόν, η Επιτροπή έχει ήδη ξεκινήσει συνεργασία με το Συμβούλιο της Ευρώπης στον τομέα του πολιτιστικού τουρισμού για να βελτιώσει την αξιολόγηση του αντικτύπου και την εξασφάλιση καλύτερης προβολής. Κατά τα τελευταία χρόνια, αναπτύχθηκαν και άλλες διασυνοριακές πρωτοβουλίες, όπως ευρωπαϊκές ποδηλατικές διαδρομές ή πορείες προσκυνήματος, π.χ. η «Via Francigena» και η πορεία προσκυνήματος στο Σαντιάγο ντε Κομποστέλα. Η Επιτροπή πιστεύει ότι πολλές από τις πρωτοβουλίες αυτές πρέπει να αναγνωριστούν και να τύχουν ευρωπαϊκής νομιμότητας που θα εξασφαλίζει τον διεθνικό τους χαρακτήρα. Η αναγνώριση της ευρωπαϊκής τους διάστασης μπορεί να δημιουργήσει αντίστοιχη δυναμική με την επιτυχημένη εμπειρία των «πολιτιστικών πρωτεύουσών της Ευρώπης» οι οποίες δρουν σαν καταλύτης για την τοπική ανάπτυξη και τον τουρισμό θέτοντας σε εφαρμογή κάθε χρόνο ένα φιλόδοξο και ελκυστικό πολιτιστικό πρόγραμμα σε ευρωπαϊκή κλίμακα (την περίοδο 1995-2004, ο αριθμός των διανυκτερεύσεων στις πόλεις που κατέχουν τον τίτλο για ένα δεδομένο έτος αυξήθηκε κατά μέσο όρο κατά 12% σε σχέση με το προηγούμενο έτος.).

2. προώθηση της ανάπτυξης βιώσιμου, υπεύθυνου και ποιοτικού τουρισμού

Η ανταγωνιστικότητα του τουρισμού συνδέεται στενά με τη βιωσιμότητά του, δεδομένου ότι η ποιότητα των τουριστικών προορισμών εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον τους. Ορισμένες από τις προβλεπόμενες δράσεις είναι με βάση τα δίκτυα NECSTouR και d'EDEN³ η ανάπτυξη συστήματος δεικτών για τη βιώσιμη διαχείριση των προορισμών. Με βάση το σύστημα αυτό, η Επιτροπή θα αναπτύξει ένα σήμα για την προώθηση των τουριστικών προορισμών. Άλλη δράση αφορά στην πρόταση χάρτη βιώσιμου και υπεύθυνου τουρισμού και στη θέσπιση ευρωπαϊκού βραβείου για τις τουριστικές επιχειρήσεις και τους τουριστικούς προορισμούς που σέβονται τις αξίες που ορίζονται στον χάρτη.

3. εδραίωση της εικόνας και της προβολής της Ευρώπης ως συνόλου βιώσιμων και ποιοτικών προορισμών

Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η εικόνα και η αντίληψη της Ευρώπης ως συνόλου τουριστικών προορισμών είναι πτωχές στενά συνδεδεμένες με την ανταγωνιστικότητα του τουρισμού. Η εικόνα αυτή μάλιστα και ο τρόπος με τον οποίο γίνεται αντιληπτή ως συνόλου βιώσιμων τουριστικών προορισμών υψηλής ποιότητας πρέπει να βελτιωθεί. Η ενίσχυση της ελκυστικότητας των ευρωπαϊκών προορισμών και η βελτίωση της προβολής τους πρέπει να οδηγήσει σε σημαντικά οικονομικά αποτελέσματα με την προώθηση των αφίξεων μη ευρωπαίων τουριστών, αλλά και με την αύξηση του ενδιαφέροντος ευρωπαίων πολιτών να ταξιδεύουν στη δική τους ήπειρο. Για τον σκοπό αυτό, κρίνεται ότι αξίζει να διερευνηθούν αρκετοί τρόποι, ώστε να αξιοποιηθούν και να προβληθούν διάφορα θεματικά προϊόντα ευρωπαϊκής ή πολυεθνικής διάστασης, κυρίως στις εκθέσεις μεγάλης κλίμακας με αντικείμενο τον τουρισμό, και μάλιστα να ενθαρρυνθεί περισσότερο η αξιοποίηση των μεγάλων πολιτιστικών και αθλητικών γεγονότων, όπως οι πολιτιστικές πρωτεύουσες της Ευρώπης, οι ευρωπαϊκές ημέρες πολιτιστικής κληρονομιάς, οι ολυμπιακοί αγώνες ή οι διεθνείς εκθέσεις, οι οποίες προσφέρουν το δυναμικό για την ανάπτυξη του τουρισμού στην Ευρώπη.

4. μεγιστοποίηση του δυναμικού των πολιτικών και των χρηματοδοτικών μέσων της ΕΕ για την ανάπτυξη του τουρισμού

Η Επιτροπή είναι αποφασισμένη αφενός να εξασφαλίσει τη βελτίωση της ενσωμάτωσης του τουρισμού στις διάφορες πολιτικές της, μεταξύ των οποίων και στην πολιτική για τον πολιτισμό, και να μεριμνήσει ώστε η ορθή εφαρμογή της ισχύουσας νομοθεσίας να ελευθερώσει όλο το ανταγωνιστικό δυναμικό του τομέα. Αφετέρου, η Επιτροπή εμφανίζεται πρόθυμη να συνεχίσει να προωθεί και να κινητοποιεί τα μέσα και τα προγράμματα κοινοτικής στήριξης προς όφελος του τουρισμού, όπως είναι τα διάφορα ευρωπαϊκά διαρθρωτικά ταμεία, το πρόγραμμα-πλαίσιο έρευνας και ανάπτυξης, το πρόγραμμα-πλαίσιο για την καινοτομία και την ανταγωνιστικότητα.

5. Ο σχεδιασμός και η διαχείριση της ιστορικής πόλης

Παρόλο που η σύνδεση πολιτισμού και βιωσιμότητας προωθείται από τη δεκαετία του '90, δεν είναι πολλά τα παραδείγματα επιτυχημένης ένταξης της στο τουριστικό προϊόν με όρους βιωσιμότητας. Το ενδιαφέρον για αυτό το ζήτημα εντείνεται τα τελευταία χρόνια καθώς αυξάνεται η ανάγκη διαχείρισης των αρνητικών επιπτώσεων της ανάπτυξης του προτύπου του μαζικού τουρισμού που κατευθύνεται σε ιστορικά αστικά κέντρα ιδιαίτερης πολιτιστικής αξίας (π.χ. Βενετία, Ρόδος κ.λπ.). Τα παραπάνω καθιστούν αναγκαία την ανάπτυξη ενός αστικού-πολιτιστικού τουρισμού που ισορροπεί μεταξύ της κοινωνικής, οικονομικής και της περιβαλλοντικής δομής των πόλεων. Αναδεικνύουν, δε, την

³ Το 2008 οι προορισμοί επιλέχθηκαν με βάση τις παραδόσεις που κληρονόμησαν και διατήρησαν από γενιά σε γενιά. Αυτή η ζωντανή ή «άυλη» κληρονομιά δημιουργεί στενούς δεσμούς ανάμεσα στους ανθρώπους και την κοινότητά τους δίνοντάς τους μια αίσθηση ταυτότητας και συνέχειας. Περιλαμβάνει τις μαγειρικές παραδόσεις, τη χειροτεχνία, τις τοπικές τέχνες και την αγροτική ζωή (<http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/tourism/eden/>, 28-2-2012). Μεταξύ των είκοσι προορισμών αριστείας που βραβεύτηκαν με τον τίτλο «Ευρωπαϊκός Τουριστικός Προορισμός Αριστείας στην Άυλη Κληρονομιά 2008» ήταν από την Ελλάδα η Νομαρχία Γρεβενών (πλέον Περιφερειακή Ενότητα Γρεβενών).

κρισιμότητα ένταξης του αστικού πολιτισμού στον σχεδιασμό της πόλης καθώς και την εξειδίκευσή της αντιμετώπισής του μέσα από το διαχειριστικό σχέδιο.

Οι βασικές προϋποθέσεις σχεδιασμού και διαχείρισης των ιστορικών πόλεων συνοψίζονται παρακάτω:

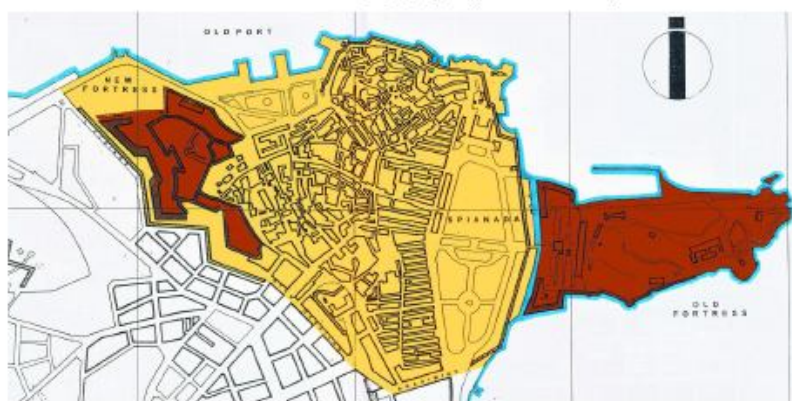
1. **Η τεκμηρίωση της ιστορικότητας και η καταγραφή των ουσιωδών δεδομένων που θα πρέπει να διασωθούν, ώστε να κληροδοτηθούν στις επόμενες γενιές, στο πλαίσιο μιας βιώσιμης αστικής ανάπτυξης.** Συγκεκριμένα, ο σχεδιασμός της προστασίας και η διαχείριση των ιστορικών πόλεων πρέπει να περιλαμβάνει τις απαραίτητες διαδικασίες διάσωσης, προστασίας, συντήρησης, ανάδειξης και διαχείρισής τους όπως και τη βιώσιμη, τη συνεκτική ανάπτυξη και την αρμονική προσαρμογή στη σύγχρονη ζωή. Η προστασία, άλλωστε, της πολιτιστικής κληρονομιάς αποτελεί κοινή συνιστώσα της πολιτικής για τον πολιτισμό και τον τουρισμό αλλά και της χωρικής πολιτικής. Η προστασία προϋποθέτει, επίσης, εξειδικευμένο σχεδιασμό, ο οποίος πρέπει να συνδέεται με τον ευρύτερο πολεοδομικό και χωροταξικό σχεδιασμό.
2. **Η αποκρυστάλλωση των αλλαγών.** Οι αλλαγές στις οποίες υπόκεινται οι πόλεις και οι αστικές περιοχές είναι συνεχείς και αφορούν όλα τα συστατικά τους στοιχεία: φυσικά η ανθρωπογενή, υλικά η άυλα. Αν υπάρχει κατάλληλη και συνετή διαχείριση των αλλαγών μπορεί να δημιουργηθούν σημαντικές ευκαιρίες για την βελτίωση των ιστορικών πόλεων.
3. **Ο καθορισμός των κριτηρίων παρέμβασης, με βασικές αρχές:**
 - τον σεβασμό και την ανάδειξη όλων των υλικών και άυλων αξιών
 - τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων και του περιβάλλοντος
 - οι ποσοτικές και ποιοτικές μεταβολές θα πρέπει να αποφεύγονται αν δεν επωφελείται σαφώς το αστικό περιβάλλον και οι πολιτιστικές αξίες του
 - τη διασφάλιση της συνοχής υλικών και άυλων συστατικών σε συνδυασμό με τις πολιτικές οικονομικής και κοινωνικής συνοχής που αφορούν σε όλα τα επίπεδα σχεδιασμού
 - την ισορροπία και συμβατότητα χωρική, περιβαλλοντική, πολιτιστική, οικονομική
 - τον έλεγχο της χρονικής ταχύτητας των παρεμβάσεων
 - την προστασία και διαχείριση μιας ιστορικής πόλης ή αστικής περιοχής που να καθοδηγείται από σύνθεση, προσεκτική και συστηματική προσέγγιση, πειθαρχία σύμφωνα με τις αρχές της αειφορίας
 - τη συνετή διακυβέρνηση: επιτρέπει τον ευρύ συντονισμό των εμπλεκόμενων συντελεστών στην προστασία των ιστορικών πόλεων και αστικών περιοχών (εκλεγμένες αρχές, δημοτικές υπηρεσίες, δημόσια διοίκηση, ειδικοί, επαγγελματικές οργανώσεις, κάτοικοι κ.λπ.)
 - την πολυεπιστημονική και διεπιστημονική συνεργασία
 - την προστασία της πολιτιστικής διαφορετικότητας που εμφανίζουν οι ιστορικές πόλεις στη διάρκεια της ζωής τους
4. **Η διατύπωση στρατηγικών ανάπτυξης:** Τα στοιχεία που πρέπει να διατηρηθούν είναι: η αυθεντικότητα και η αρτιότητα που εκφράζουν τον ουσιώδη χαρακτήρα των ιστορικών πόλεων και πιο συγκεκριμένα: η αστική μορφή όπως καθορίζεται από τον αστικό ιστό, τους πράσινους χώρους και τις σχέσεις μεταξύ χτισμένου και ελεύθερου χώρου, η πολιτιστική παράδοση, οι παραδοσιακές τεχνικές, οι σχέσεις μεταξύ της τοποθεσίας και του περιβάλλοντός της, ο κοινωνικός ιστός, η πολιτιστική διαφορετικότητα, οι μη ανανεώσιμοι πόροι, των οποίων θα πρέπει να μειωθεί η κατανάλωση σε όφελος της ανακύκλωσής τους. Ειδικότερα,
 - Οι νέες λειτουργίες θα πρέπει να είναι συμβατές με την αειφόρο ανάπτυξη σύμφωνα με τις αρχές της οποίας η ιστορική πόλη αντιμετωπίζεται ως ενιαίο οικοσύστημα μη ανανεώσιμο.
 - Οι δημιουργίες σύγχρονης αρχιτεκτονικής όταν είναι αναγκαίες θα πρέπει να εναρμονίζονται με την κλίμακα και το πνεύμα του τόπου.
 - Οι δημόσιοι χώροι πρέπει να διατηρούν τον ιστορικό, λειτουργικό και κοινωνικό χαρακτήρα τους και σε περιπτώσεις παρεμβάσεων πρέπει να αναλύονται προσεκτικά και να μελετάται η σχέση τους με τον κτισμένο χώρο.
 - Η εγκατάσταση νέων δικτύων στα ιστορικά κτίρια είναι μία αναγκαιότητα, αλλά θα πρέπει να πραγματοποιείται με προσοχή.
 - Η κινητικότητα στις ιστορικές πόλεις και αστικές περιοχές θα πρέπει να έχει βιώσιμο χαρακτήρα και να αποφεύγονται μεγάλα κυκλοφοριακά έργα και έργα στάθμευσης.
 - Τα σχέδια διατήρησης και διαχείρισης θα πρέπει να ρυθμίζουν την τουριστική κίνηση με επωφελή τρόπο για την αστική κληρονομιά και τους κατοίκους.
 - Η πρόληψη και αντιμετώπιση των φυσικών κινδύνων.
 - Η βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης των κτιρίων, ενίσχυση εναλλακτικών μορφών ενέργειας, πρόβλεψη πράσινων διαδρομών και ελεύθερων χώρων για την αποφυγή θεσμικών νησίδων.
 - Η συμμετοχή των κατοίκων αποτελεί προϋπόθεση της επιτυχίας της προστασίας και για το λόγο αυτό πρέπει να διαμορφωθεί ένα σχέδιο ενημέρωσης και πληροφόρησης.

6. Το παράδειγμα της πόλης της Κέρκυρας

Επιδιώκεται να συνδεθεί η πολιτιστική κληρονομιά με ένα ενδιαφέρον παράδειγμα σχεδιασμού της, μέσα από την παρουσίαση του διαχειριστικού σχεδίου της παλιάς πόλης της Κέρκυρας. Η επιλογή της παλιάς πόλης της Κέρκυρας έγκειται στους παρακάτω λόγους:

- Καταρχήν, η πόλη της Κέρκυρας επιλέγει να συνδέσει την τουριστική της εικόνα με ένα κατεξοχήν παραδοσιακό στοιχείο της πολιτιστικής κληρονομιάς, την ιστορική πόλη.
- Οι πιέσεις που έχουν καταγραφεί στην πολιτιστική κληρονομιά της πόλης, λόγω της άναρχης και άμετρης ανάπτυξης του προτύπου του μαζικού τουρισμού, ωθούν στο σχεδιασμό της μέσω ενός προτύπου βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης.
- Τέλος, εξαιτίας του γεγονότος ότι η πόλη της Κέρκυρας διαθέτει ένα πλήρες σχέδιο διαχείρισης της παλιάς πόλης, από τα λιγοστά παραδείγματα στην Ελλάδα ολοκληρωμένου διαχειριστικού σχεδίου, για την ένταξη της στον Κατάλογο των Μνημείων Παγκόσμιας Κληρονομιάς⁴.

Εικόνα 1: Το προστατευόμενο μνημείο της Παλιάς Πόλης της Κέρκυρας

Πηγή: Σχέδιο Διαχείρισης 2006-2012, 2005

Πιο συγκεκριμένα, η «Παλιά Πόλη της Κέρκυρας» έχει ενταχθεί στον Κατάλογο Μνημείων Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς το 2007 και αντιπροσωπεύει σήμερα ένα μοναδικό πολιτιστικό σύνολο, υψηλής αισθητικής αξίας και ιστορικής σπουδαιότητας. Το σύνολο αυτό αναπτύχθηκε διαχρονικά από την όσμωση χαρακτηριστικών των δύο κόσμων της Μεσογείου (Ανατολής και Δύσης), συγκεντρώνει σημαντικές ιδιαιτερότητες στη δομή και μορφή της πόλης, την κοινωνική και πνευματική της ζωή ενώ διατηρήθηκε ζωντανό και αναλλοίωτο σε σημαντικό βαθμό έως σήμερα διαμορφώνοντας ουσιαστικά τη σημερινή της εικόνα. Δύο στοιχεία συγκροτούν το προστατευόμενο μνημείο έκτασης 70 εκταρίων: οι Οχυρώσεις και το Οικιστικό Σύνολο (εικόνα 1).

Η αναγκαιότητα ύπαρξης συντονισμένου σχεδίου για τη διαχείριση ενός πολυσύνθετου οργανισμού, όπως είναι μια ζωντανή ιστορική πόλη, αναγνωρίζεται διεθνώς τα τελευταία χρόνια. Ο ρόλος μιας ιστορικής πόλης, σύμφωνα με το Διαχειριστικό Σχέδιο⁵, είναι διπλός: αφενός παρουσιάζεται ως ένα «ανοιχτό» μουσείο με μεγάλο αριθμό στοιχείων πολιτιστικής κληρονομιάς που οφείλει να διατηρεί και να προβάλλει και αφετέρου είναι ένας ζωντανός οργανισμός με ανάγκες ανάπτυξης και εκσυγχρονισμού. Η αναγκαία εξισορρόπηση του διπλού αυτού ρόλου, καθώς και η οικονομική του βιωσιμότητα, μπορεί να επιτευχθεί μόνο δια μέσου ενός οχήματος στρατηγικής συνεργασίας όλων των εμπλεκόμενων φορέων, οργανισμών και ιδιωτών. Στην περίπτωση δε της Κέρκυρας λόγω εγγενών ιδιαιτεροτήτων όπως είναι το καθεστώς πολυιδιοκτησίας του μεγάλου αριθμού των ιδιωτικών ιστορικών κτιρίων και η έντονη συγκέντρωση των εμπορικών λειτουργιών και κεντρικών εξυπηρετήσεων σε συνδυασμό με τις αυξανόμενες τουριστικές πιέσεις των τελευταίων δεκαετιών καταδεικνύουν την επιλογή της συντονισμένης διαχείρισης της πόλης ως μονόδρομο για την ανάπτυξη.

Οι κύριοι στόχοι του Σχεδίου Διαχείρισης είναι:

- Η προώθηση της αποτελεσματικής διαχείρισης του Μνημείου.
- Η εξασφάλιση ότι οι μοναδικές αξίες του Μνημείου γίνονται κατανοητές και ότι θα διατηρηθούν και στο μέλλον.
- Η προστασία και προβολή της παλιάς πόλης της Κέρκυρας ως μια ζωντανή και οικονομικά ενεργή πόλη, η οποία επωφελείται από την λειτουργία της ως πόλη- Μνημείο.
- Η βελτίωση των λειτουργικών προβλημάτων της πόλης, προκειμένου να εξασφαλιστούν οι προϋποθέσεις, ώστε οι κάτοικοι και επισκέπτες να απολαμβάνουν και να κατανοούν το Μνημείο.
- Η διάχυση του ενδιαφέροντος και της συμμετοχής στα θέματα κληρονομιάς της πόλης, διαμορφώνοντας σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο μια κοινή συνείδηση για τη διαχείρισή της.

⁴ Η Ελλάδα έχει συνυπογράψει από το 1981 τη Συνθήκη της UNESCO για την προστασία των μνημείων και χώρων παγκόσμιας κληρονομιάς. Από τότε και μέχρι σήμερα, έχουν ενταχθεί δεκαεπτά (17) ελληνικά μνημεία και χώροι, στη λίστα των Μνημείων Παγκόσμιας Κληρονομιάς.

⁵ Το Σχέδιο Διαχείρισης εκπονήθηκε από το Γραφείο Παλιάς Πόλης του Δήμου Κερκυραίων και του τοπικού παραρτήματος του ΤΕΕ, υπό την εποπτεία και την συνεργασία του Υπουργείου Πολιτισμού.

Στη συνέχεια, οι κύριοι στόχοι του Σχεδίου αναλύονται σε 32 επιμέρους στόχους που προκύπτουν από την αναγκαιότητα αντιμετώπισης των υφιστάμενων εντοπισμένων ζητημάτων. Με βάση την παραπάνω θεώρηση, τα ζητήματα που προκύπτουν και πρέπει να αντιμετωπιστούν με τον πλέον κατάλληλο τρόπο από το Σχέδιο Διαχείρισης συγκροτούν πέντε βασικές ενότητες ζητημάτων:

ενότητα 1 : Εφαρμογή του Σχεδίου και Επιπτώσεις

Πραγματεύεται τα ζητήματα που σχετίζονται με την εφαρμογή του σχεδίου, είτε αυτά αφορούν σε διαδικασίες προετοιμασίας του είτε προκύπτουν ως επιπτώσεις από την εφαρμογή του (ορισμένα από αυτά τα ζητήματα είναι: διοίκηση, χρηματοδότηση, διαχείριση των κινδύνων, έλεγχος του χαρακτήρα των επεμβάσεων). Υπογραμμίζοντας, ότι τα αναπτυξιακά σχέδια μέσα και γύρω από την πόλη μπορεί να έχουν σημαντική επίδραση στην εικόνα, στο χαρακτήρα και στην ιστορική δομή του μνημείου.

ενότητα 2 : Προστασία και Διατήρηση του Μνημείου

Τα ζητήματα αυτής της ενότητας αποτελούν βασική προτεραιότητα του Σχεδίου Διαχείρισης και είναι αυτά που εξασφαλίζουν ότι το Μνημείο διατηρείται στις καλύτερες δυνατές συνθήκες και ότι οι λόγοι για την εγγραφή του στον Κατάλογο εξακολουθούν να ισχύουν (κτιριακό δυναμικό, πράσινο και φυσικό περιβάλλον, δημόσιος χώρος κ.λπ.). Στην επιμέρους παραδοχή σχετικά με το ιστορικό περιβάλλον πόλης αναφέρεται πως αυτό διαμορφώνεται πλέον του κτιριακού δυναμικού, των λειτουργιών της πόλης και από την «εικόνα» της πόλης, ως βασικό συστατικό/ στοιχείο που συνθέτει το Μνημείο.

ενότητα 3 : Γεκτηριώση, Εκπαίδευση και Έρευνα

Η ενότητα αυτή εξετάζει τους τρόπους με τους οποίους μπορεί η αξία του Μνημείου να γίνει αντιληπτή και κατανοητή από όσο το δυνατόν περισσότερους ανθρώπους και να χρησιμοποιηθεί για εκπαιδευτικούς και ψυχαγωγικούς σκοπούς, για μελέτη και έρευνα, ή απλά σαν ένα εργαλείο για να διεγείρει το ενδιαφέρον για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς.

ενότητα 4 : Πρόσβαση και Μετακινήσεις

Περιλαμβάνει ζητήματα σχετικά με την πρόσβαση και τις μετακινήσεις στο Μνημείο, εφόσον αυτές οι δύο παράμετροι σήμερα αξιολογούνται ότι συνθέτουν το μεγαλύτερο λειτουργικό πρόβλημα της πόλης (κίνηση και κυκλοφορία, στάθμευση, δημόσιες συγκοινωνίες κ.λπ.)

ενότητα 5 : Διαχείριση των Επισκεπτών

Περιλαμβάνει ζητήματα σχετικά με την διαχείριση επισκεπτών, δηλαδή ζητήματα που αφορούν στην υποστήριξη και εξασφάλιση της τουριστικής κίνησης, σε ισορροπία με την ανάγκη προστασίας του Μνημείου και τις ανάγκες των κατοίκων και των επαγγελματιών (διάχυση των επισκεπτών, παροχές και διευκολύνσεις προς τους επισκέπτες κ.λπ.).

Αν και ο ανωτέρω σχεδιασμός κρίθηκε από πολεοδόμους, αρχαιολόγους, ειδικούς σε θέματα διαχείρισης κ.λπ. «ολοκληρωμένος» καθώς καταφέρει να συμπεριλάβει και να αντιμετωπίσει ισορροπία τα κρίσιμα ζητήματα διαχείρισης, προστασίας και ανάπτυξης, γεγονός που αναγνωρίστηκε και από την UNESCO, η οποία στηριζόμενη στην ύπαρξη του Σχεδίου Διαχείρισης 2006-2012 προχώρησε στην ένταξη της παλιάς πόλης της Κέρκυρας στον Κατάλογο Μνημείων Παγκόσμιας Κληρονομιάς, μέχρι και σήμερα δεν έχουν προχωρήσει οι απαραίτητες ενέργειες για την εφαρμογή του. Δυστυχώς, το Σχέδιο Διαχείρισης παραμένει σε μεγάλο βαθμό ανενεργό, διότι δεν έχει προχωρήσει η θεσμική συγκρότηση των φορέων που θα υλοποιήσουν το έργο.

Συνοψίζοντας, λοιπόν, στη βάση των ανωτέρω στοιχείων, επιχειρήθηκε να αποκωδικοποιήσουμε μέσω ενός εργαλείου στρατηγικού σχεδιασμού, την ανάλυση των πλεονεκτημάτων, αδυναμιών, ευκαιριών και απειλών - SWOT (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats) Ανάλυση, τις δυνατότητες και τους περιορισμούς που προκύπτουν μέσα από τον σχεδιασμό της πολιτιστικής κληρονομιάς της παλιάς πόλης της Κέρκυρας, σύμφωνα με τις βασικές αρχές που συνθέτουν την έννοια της βιωσιμότητας.

Αξίζει να σημειωθεί πως όσον αφορά στην εικόνα της πόλης, τα βασικά πλεονεκτημάτα της πέρα από την ποικιλία και την σπουδαιότητα της κληρονομιάς είναι πως η παλιά πόλη της Κέρκυρας αποτελεί ένα σύγχρονο διοικητικό, εμπορικό, οικονομικό και πολιτιστικό κέντρο. Το γεγονός αυτό της προσδίδει ζωντάνια καθόλη τη διάρκεια του χρόνου ενώ ταυτοχρόνως καθώς η τοπική κοινωνία «χρησιμοποιεί» το ιστορικό κέντρο καθημερινά και γνωρίζει τις πολιτιστικές αξίες του τόπου προσφέρει τις απαραίτητες δυνατότητες για την προστασία του και τη συναινετική διαχείρισή του. Από τα πλέον σημαντικά μειονεκτήματα έχουν καταγραφεί η καθυστέρηση της θεσμοθέτησης του φορέα διαχείρισης, ενώ η παράλληλη προστασία της πόλης από πολλούς φορείς συντείνει στην αποσπασματική αντιμετώπιση των προβλημάτων. Άλλη μία εξαιρετικής σημασίας αδυναμία είναι το μη αναθεωρημένο πολεοδομικό σχέδιο που συμβάλλει στην διαίωση και εντατικοποίηση των ήδη υφιστάμενων προβλημάτων όπως είναι η αλλοίωση των παραδοσιακών χρήσεων της πόλης, η κυκλοφοριακή συμφόρηση, η έλλειψη χώρων πρασίνου κ.λπ.. Ως ευκαιρίες έχουν αναγνωριστεί η προβολή της ιδιαίτερης φυσιογνωμίας της πόλης, η ενημέρωση και ευαισθητοποίηση πολιτών και φορέων με σκοπό την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, η ενίσχυση της τουριστικής κατάρτισης και συνείδησης αλλά και ειδικότερες αστικές παρεμβάσεις όπως είναι η περαιτέρω αξιοποίηση των αξιόλογων κτιρίων από το Ιόνιο Πανεπιστήμιο και άλλων εκπαιδευτικών μονάδων, η ένταξη πολιτιστικών χρήσεων σε κτίρια του ιστορικού κέντρου, η δημιουργία πολιτιστικών διαδρομών. Τέλος, αν δεν προχωρήσει άμεσα η εφαρμογή του σχεδιασμού οι διαφαινόμενες απειλές ισχυροποιούνται με τον κίνδυνο της μη αναστρεψιμότητάς τους να ελλοχεύει. Οι απειλές αυτές αφορούν κυρίως την φθορά των κτιρίων λόγω υψηλού κόστους συντήρησης και επακόλουθα την εγκατάλειψη τους, την περιβαλλοντική υποβάθμιση εξαιτίας της

τουριστικής δραστηριότητας και της έντονης κυκλοφορίας, την μονοανάπτυξη του τριτογενή τομέα παραγωγής, γεγονός που επιφέρει αλλοιώσεις και στον κοινωνικό ιστό της πόλης.

Θα πρέπει να προβληματιστούμε από το πρόσφατο παρελθόν. Το 2009 απεντάχθηκε η Δρέσδη από τον Κατάλογο των Μνημείων, η Κνωσός αδυνατεί να ενταχθεί εξαιτίας του επιβαρυσμένου με αυθαίρετες κατασκευές δομημένου περιβάλλοντος της, ενώ και η ενταγμένη στον Κατάλογο της UNESCO μεσαιωνική πόλη της Ρόδου αντιμετωπίζει σημαντικά οικονομικά προβλήματα που περιορίζουν τις δυνατότητες συντήρησης του Μνημείου. Από την άλλη πλευρά, καταγράφονται και καλές πρακτικές όπως είναι το Ντουμπρόβνικ της Κροατίας, το οποίο έχει υποδειγματικά διαχειριστεί τον αρχιτεκτονικό του πλούτο.

7. Συμπεράσματα

Σήμερα στα πλαίσια της ραγδαία μεταβαλλόμενης σύγχρονης πραγματικότητας και της εντεινόμενης παγκόσμιας οικονομικής ύφεσης, φαινόμενα όπως η παγκοσμιοποίηση των αγορών και των μεθόδων παραγωγής επιβάλλουν ανακατατάξεις στις πολιτικές διακυβέρνησης και στις επιχειρηματικές πρακτικές. Απαιτούν νέες δομές και νέες συνθήκες οργάνωσης, ενώ παράλληλα ενισχύεται η συνειδητοποίηση ότι η πολιτιστική κληρονομιά συνιστά βασικό πόρο, μέρος του αστικού οικοσυστήματος που θα πρέπει να προστατεύεται αυστηρά, προκειμένου να διασφαλιστούν η ποιότητα ζωής των κατοίκων, η ποιότητα της τουριστικής εμπειρίας και το μέλλον των ιστορικών πόλεων. Έτσι η έννοια της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης σταδιακά ολοκληρώνεται μέσα από τις πολιτικές, καθώς ενσωματώνεται η αναγκαιότητα για προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς ως την υλική και άυλη βάση της ανάπτυξης ενός τόπου, η οποία μέσω και μακροπρόθεσμα συμβάλει και στην οικονομική του μεγέθυνση.

Ειδικότερα, η νέα πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης επιχειρεί να προωθήσει μια δυναμική στρατηγική για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας, της βιωσιμότητας (ταυτόχρονα με την ενσωμάτωση της μέριμνας για υπευθυνότητα) και της προβολής του ευρωπαϊκού τουρισμού. Οι σημερινές προκλήσεις που αντιμετωπίζει ο ευρωπαϊκός τουρισμός, πρώτιστα η οικονομική ύφεση και κατά δεύτερο λόγο η εντεινόμενη ανάδυση νέων ανταγωνιστικών προορισμών, καθιστούν επιτακτική την ανάγκη η πολιτική να μετουσιωθεί άμεσα σε δράσεις. Η απάντηση της Επιτροπής στις παραπάνω απειλές αφορά ορθώς, μεταξύ άλλων, στη διαφοροποίηση των τουριστικών προϊόντων μέσω της αξιοποίησης της ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς στο σύνολό της. Ωστόσο, για να επιτευχθεί ο στόχος της ανάπτυξης μορφών τουρισμού όπως ο τουρισμός που βασίζεται στην πολιτιστική κληρονομιά θα πρέπει να υπάρξουν συγκεκριμένες κατευθύνσεις στις προτεραιότητες, προσαρμοσμένες στις οικονομικές, κοινωνικές και χωρικές ιδιαιτερότητες κάθε περιφέρειας, ώστε να είναι με σαφήνεια ορισμένο το χωρικό και χρονικό πλαίσιο που μπορεί να αναπτυχθεί με βιώσιμο τρόπο ο τουρισμός. Η Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή τονίζει στη σχετική γνωμοδότησή της ότι «στον τουρισμό δεν υπάρχει ενιαία λύση για όλες τις περιπτώσεις και αναγνωρίζει ότι κάθε προορισμός έχει διαφορετικές ανάγκες και προσελκεί διαφορετικές εξειδικευμένες αγορές. Επομένως, το πλαίσιο πολιτικής για τον τουρισμό πρέπει να συνοπολογίσει τις διαφορετικές ανάγκες των απόκεντρων, των ηπειρωτικών, των παράκτιων, των αγροτικών, των νησιών, των άγονων περιοχών κ.λπ.» (Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, 2011).

Επιπρόσθετα, οι ποιοτικές και ποσοτικές έρευνες ενισχύουν τη διαφαινόμενη δυναμική του πολιτιστικού κεφαλαίου στην ελκυστικότητα μιας πόλης και αναδεικνύουν την πολιτιστική κληρονομιά ως τον βασικότερο αστικό τουριστικό πόρο. Υπογραμμίζονται, δε, οι επιπτώσεις από την τουριστική δραστηριότητα σε συνάρτηση όχι μόνο με την οικονομία, αλλά και με τον χώρο και την εικόνα της πόλης.

Τέλος, καίριος είναι ο ρόλος του σχεδιασμού της πολιτιστικής κληρονομιάς. Είναι λιγιστά τα παραδείγματα, με χαρακτηριστικό το Διαχειριστικό Σχέδιο της Κέρκυρας, όπου έχει πραγματοποιηθεί ένας «ολοκληρωμένος» σχεδιασμός που περιλαμβάνει ζητήματα διαχείρισης, προστασίας και ανάπτυξης εντάσσοντας τη σημερινή εικόνα της πόλης στην χωρική, οικονομική και κοινωνική πραγματικότητα που αυτή ανήκει. Το ζητούμενο είναι η επίτευξη παράλληλα αφενός της προστασίας του Μνημείου και αφετέρου της ενίσχυσης της απαραίτητης ανθρώπινης παρουσίας των μόνιμων κατοίκων, επισκεπτών και επιχειρηματιών και κατ' επέκταση η επίλυση των προβλημάτων της καθημερινότητας που συνίσταται στην λειτουργική και αισθητική αποκατάσταση του ιστορικού κέντρου της πόλης (όπως εξωραϊσμοί πλατειών, δρόμων και λοιπών κοινοχρήστων χώρων, νέες κυκλοφοριακές ρυθμίσεις κ.λπ.). Η συμμετοχική και συναινετική διαδικασία που προωθείται με το Διαχειριστικό Σχέδιο λειτουργεί προς αυτήν την κατεύθυνση.

Βιβλιογραφία

- Αυγερινού- Κολώνια Σ., (2000α) "Ο ρόλος του τουρισμού στη διατήρηση και την ανάπτυξη των ιστορικών πόλεων" στο: Π. Τσάρτας (επ.) *Τουριστική Ανάπτυξη Πολυεπιστημονικές Προσεγγίσεις*, Αθήνα: Εκδόσεις ΕΞΑΝΤΑΣ, σσ. 16-37.
- Αυγερινού-Κολώνια Σ., (2000β) *Συμβολή προγραμμάτων Αστικού τουρισμού στην Ανάπτυξη, Ανάπλαση Ιστορικών Κέντρων. Η περίπτωση της Αθήνας*, ΥΠΕΧΩΔΕ Γενική Διεύθυνση Πολοδομίας και Χωροταξίας.
- Δέφνερ Α., (1999/2004) "Πολιτιστικός τουρισμός και δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου: η επίδραση στις λειτουργίες των πόλεων" στο: Δ. Οικονόμου και Γ. Πετράκος (επ.) *Η ανάπτυξη των ελληνικών πόλεων: Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις Αστικής Ανάλυσης και Πολιτικής*, Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, σσ. 117- 155.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2010) *Η Ευρώπη, ο πρώτος τουριστικός προορισμός στον κόσμο – ένα νέο πλαίσιο πολιτικής για τον ευρωπαϊκό τουρισμό*, Ανακοίνωση της Επιτροπής στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, Βρυξέλλες: COM (2010) 352 τελικό, 30 Ιουνίου 2010.

Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, (2011) *Γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής με θέμα: «Ανακοίνωση της Επιτροπής στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών: “Η Ευρώπη, ο πρώτος τουριστικός προορισμός στον κόσμο – ένα νέο πλαίσιο πολιτικής για τον ευρωπαϊκό τουρισμό”*. Λουξεμβούργο: Επίσημη Εφημερίδα της ΕΕ C 376, 22 Δεκεμβρίου 2011.

Κοκκώσης Χ., Τσάρτας Π., Γκρίμπα Ε., (2011) *Ειδικές και Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού*, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

Lozato- Giotart J.P., (1996) *Τουριστική Γεωγραφία*, Μετάφραση Μ. Πολίτης, Αθήνα: Εκδόσεις Interbooks.

Μεταξάς Θ., (2002) “Πως διαμορφώνεται η εικόνα της πόλης μέσα από τη σχέση Αστικού Τουρισμού και Εμπορευματοποίησης: Ευκαιρίες ανάπτυξης προς εκμετάλλευση και κίνδυνοι προς αποφυγή”, *ΤΟΠΟΣ, Επιθεώρηση Χωρικής Ανάπτυξης, Σχεδιασμού και Περιβάλλοντος*, 18-19/2002, σσ.229-249.

Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, (1992), Λουξεμβούργο: Επίσημη Εφημερίδα της ΕΕ C 191, 29 Ιουλίου 1992.

Συνθήκη της Λισαβόνας για την τροποποίηση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, (2007) Λουξεμβούργο: Επίσημη Εφημερίδα της ΕΕ C 306, 17 Δεκεμβρίου 2007.

Σχέδιο Διαχείρισης 2006-2012 Παλιάς Πόλης Κέρκυρας, (2005) Δήμος Κερκυραίων, Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας-Τμήμα Κέρκυρας, Υπουργείο Πολιτισμού, Ιούνιος 2005.

Chazaut, P., (1994) “Quels espaces, quels loisirs, quelles strategies pour le tourisme urbain d’ agreement? ”, *Tourisme urbain, Cahiers Espaces*, No 39.

European Destinations of Excellence (EDEN), <http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/tourism/eden/> (28-02-2012)

Eurobarometer, (2011) *Survey on the attitudes of Europeans towards tourism*, Analytical report, Flash Eurobarometer 328- The Gallup Organization, 13 May 2011.

European Council of Town Planners, (2003) *The New Charter of Athens 2003*, Lisbon, 20 November 2003.

European Travel Commission and World Tourism Organization, (2005) *City Tourism & Culture. The European Experience*, Brussels: ETC, February 2005.

World Economic Forum, (2011) *The Travel & Tourism Competitiveness Report 2011. Beyond the Downturn*, Geneva: World Economic Forum, 2011.